

FATABUREN 1988

NORDISKA MUSEET

K L Ä D E R

Kläder

NORDISKA MUSEETS
OCH SKANSENS ÅRSBOK
FATABUREN 1988

FATABUREN 1988

ISBN 91-7108-292-1

ISSN 0348-971-X

© Nordiska museet och respektive författare.

Redaktör Ingrid Bergman.

Redaktionssekreterare Berit Nordin.

Omslagsbild: Annonss för fritidskläder från Camp-Ahla. NK-katalog, 1930.

Baksidesbild: Dockklänning från Chardon & Lagache, Paris, 1850-tal.

Nordiska museet. Foto Eva Aspelin o. Birgit Brännvall.

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om ej annat anges.

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey.

Grafisk form Bo Berndal, omslag Magdalena Günther, BIGG.

Risbergs Tryckeri AB, Uddevalla 1988.

Modet i dockornas värld

Ingrid Roos Björklund
fil.kand. och inter-
dent vid Nordiska
museets avdelning för
textil och dräkt.

Barbie

"Barbie den vuxna dockan för den stora flickan", lyder den första annonsen i svensk press om barbie-dockan, dockan som kom att bli en jättesuccé. Annsen var införd 13/11 1963 i Dagens Nyheter och den fortsatte "Barbie är den nya dockan – inte sockersöt, men elegant med lång slank figur, modern frisyra och kläder för hemmabruk, sport, hobby, gala... Skor med höga klackar ingår naturligtvis i Barbies garderob".

Dockan såldes av NK och för den som inte själv kunde gå dit och beskåda underverket, fanns det möjlighet att skicka efter en katalog gratis eller att till och med beställa docka med kläder per postorder. Dockan kostade 12:75 och var iförd röd baddräkt.

Barbie-dockan skapades på 1950-talet av Ruth Handler, affärskvinna och ägare till en leksaksfabrik i Californien. Hon startade den tillsammans med sin make Elliot och en svenskamerikan vid namn Harold Mattson. Fabriken fick namnet Mattel. Där tillverkades bland annat

dockor men försäljningen gick trögt. Ruth Handler tänkte efter och kom fram till att flickorna vid den här tiden såg mycket på TV och inte längre ville leka vanliga docklekar. En docka där emot som var som en tonåring, som man kunde identifiera sig med, skulle nog slå an hos flickorna, antog Ruth Handler. Och tydligen alldeles riktigt! Barbie-dockan och hennes pojkvän Ken som fått namn efter Ruth Handlers egen dotter och son, presenterades på New Yorkmässan 1959 och slog igenom stort. Tre år senare kom hon till Sverige och fick ett storartat genombrott. Dockan såldes i början på NK, senare tog Briokoncernen över. Första sändningen tog genast slut, men "tack vare SAS kan även Du få Barbie till jul!" lød en annons.

Barbie kom att bli den största docksuccén genom tiderna. Fabriken expanderade kraftigt och är hitintills den ojämförligt största leksakstillverkaren i världen.

Hur kom det sig att just denna docka blev så populär och fortfarande är populärast på marknaden nästan 30 år efter sin till-

Så här såg det ut på NK i Stockholm när Barbie-dockan lanserades i Sverige. För att nå ut över hela landet hade man även postorderförsäljning med kataloger i flerfärgstryck.

komst? I efterkrigstidens anda utvecklades en tonårskultur som tidigare inte existerat. Barbie är dockan som tagit steget från att vara barn till att bli en ung kvinna. Hon kan vara både tonåring och dam av värld. Barbie motsvarade flickornas drömmar om hur de själva kunde vara som tonåringar och vuxna.

Barbiedockan är 30 cm lång, med en utstuderat kvinnlig figur och med ett hår som tål att kamma och ordna. Hon har en riklig uppsättning moderna kläder med tillbehör, helt i linje med vad modet föreskriver. Under våren -88 fanns omkring 200 olika modeller att välja på till barbiefamiljen, allt ifrån baddräkt, med uppskurna ben och ett axelband, till självlysande aftonklänningar. Många modeller är vänderbara för att öka kombinationsmöjligheten. En eftergift åt det praktiska är att kjolen i Barbies aftonklänning går att, med ett enkelt handgrepp, förvandla till aftonväska för eget bruk. Garderober innehöll också de mest raffinerade discotekplagg med kroppsnära pantalonger och minikjol samt kavaj med markerade axlar. Intressant är också att se att Barbie utvecklats till en yrkeskvinna med eget kontor: "Vad tror du Barbie jobbar med på sitt kontor? Kanske köper hon in kläder till en stor modefirma? Eller är hon sekreterare på ett oljebolag, som i Dallas. Det vackra kontoret, där allt finns, som en kvinna i karriären behöver, kan nog sätta igång din fantasi." Kontoret har helt mo-

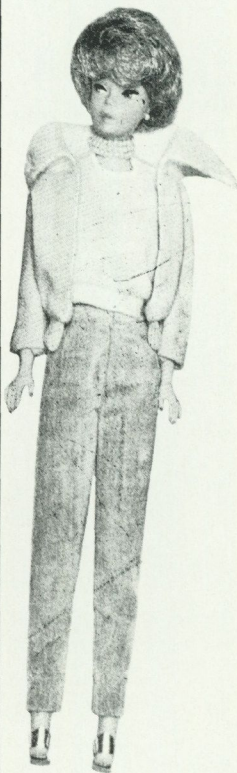
Som en bomb slog hon ned i flickornas hjärtan, Barbie. Här i en mondän tappning — men hon kunde också vara ljuv och romantisk eller bussig barnvakt. Foto DN 13 november 1963.

BARBIE

den vuxna dockan

för den stora flickan

BARBIE är den nya dockan — inte sockersöt, men elegant med lång slank figur, modern frisyr och kläder för hemmabruk, sport, hobby, gala... Skor med höga klackar ingår naturligtvis i BARBIEs garderob. Träffa BARBIE på NKs leksakavdelning — bor ni inte i Stockholm, fyll i kupongen och rekvierra BARBIE-katalogen. BARBIE är 30 cm lång, kostar 12/75

Till AB NORDISKA KOMPANIET, Leksaksvärd, Box 7159, Stockholm 7.

Sänd mig snarest st. BARBIE-katalogen)

Sänd mig snarest st. BARBIE-docka à 12/75 och

..... st. klänning à 5/75 eller st. klänning à 7/24

Med postlöskott debiteras mitt NK-konto nr

Navn

Adress

Postadress

AB NORDISKA KOMPANIET

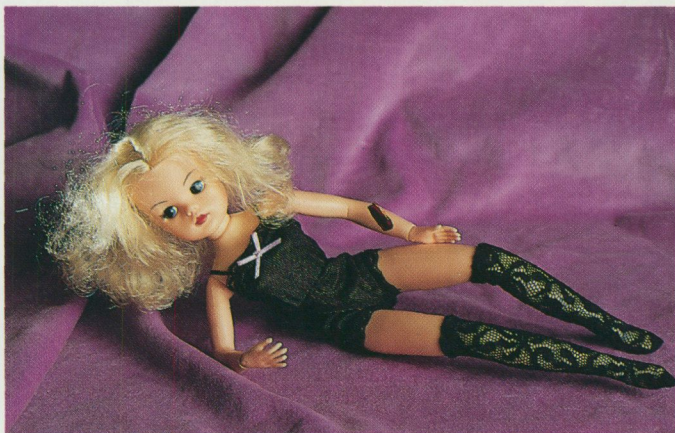

Foto Eva Aspelin
och Birgit Brånvall.

Docka i brudräkt från o. 1895. Modet föreskrev färbogsärm vid den här tiden. Frisyren skulle uppkammas i mjuka vågor. På hjässan sitter en myrtenkrona med tidsenligt utseende.

Också i dockornas värld finns raffinerade underkläder. Här visar Sindy en s.k. teddy av svart nylontrikå med tillhörande spetsstrumpor.

Sjömansklänning av bomullstyg från 1907.

Sindy bär här en cecisrosa två-delad klänning dito strumpor, basker och skor samt en matchande blommig kavaj. Allt ingår i en kollektion kombinerbara plagg, kallad "City girl".

S W E E T · J E A N S

Efterfrågan överglänste tillgången vid Barbies Sverigepremiär. Man fick ta till det modernaste kommunikationsmedlet av alla — flyget — för att snabbt kunna erbjuda köpsugna kunder den åtråvärda dockan. Foto DN 10 december 1963.

BARBIE-SUCCÉ på NK - allt tog slut men tack vare **SAS** kan även Du få BARBIE till jul!

*Tonårsdröm av första klass
som hann fram tack vare
SAS*

BARBIE är den vuxna dockan för den stora flickan!
BARBIE är lång, slank, chic och har modern frisy!
BARBIE är 30 cm lång, har baddräkt och skor **12:75**

Ni träffar **BARBIE** i **BARBIE-shopen** på **NK-Hamn-gatan, 4 tr. och i NK-Farsta**

HAMNGATAN
23 00 00

FARSTA TORG
94 04 00

Stockholmsfirman Gul & Blå var länge ledande inom ungdomsmodet och blev under 70-talet känd långt utanför landets gränser för sitt rikt varierade utbud av modejeans. Reklamaffisch för modellen Marilyn, 70-talets början. Foto Eva Aspelin.

dern utrustning som dator med bildskärm och Barbie själv är klädd i kavaj med tillhörande rak, snäv kjol samt dokumentportfölj, allt i rosa.

Sindy

Barbiedockans starkaste konkurrent heter Sindy. Hon skapades i England 1963 och såldes

fram till 1987 av företaget Pedigree som nu ingått i Hasbrokoncernen.

Till Sverige kom Sindy 1973 och blev då populärare än Barbie. Av allt att döma berodde det på Sindys mer barnsliga utseende. "Puddingar" av Barbie-typ var ju helt out of fashion under denna tid när solidaritet och sam-

hällstillvändhet var slagorden. Kvinnorna brände sina behåar och alla kroppsformer skulle få ha fritt spelrum. Att visa sina kvinnliga företräden på ett flärdfullt sätt var inte gångbart då. Sindys snällare uppenbarelse var mer acceptabel att låta flickorna leka med, för dem som fortfarande trots all propaganda mot dessa vuxendockor ville ha dem. Barbies extravaganta uppenbarelse vållade huvudbry både när hon lanserades i USA och vid senare tillfällen här i Sverige. På slutet av 1960-talet var hon diskussionsämne i TV och i början av 1970-talet var hon även uppe till debatt i riksdagen.

Nu när 1980-talet går mot sitt slut har pendeln slagit tillbaka. Kvinnorna ska nu vara både smarta och vackra. Att ha en tju-sig kropp är idag något eftersträ-vansvärt. Barbie och Cindy har ju också detta på sina program. I deras utrustningar ingår både joggingställ och gympinginstru-ment såsom motionscykel, stretchbänk samt även solarium. Allt för att hålla kroppen i trim. Barbie, Ken och Skipper finns att köpa iförda var sin gul jogging-overall med tillhörande free-style i samma färg. I gympingcentret har dockorna naturligtvis de rätta kläderna: långa åtsittande trikå-er, ärmlös, urringad gymnastik-dräkt ovanpå dessa och ett åtsit-tande bälte i midjan. Benvärma-re är också på plats.

Daisy

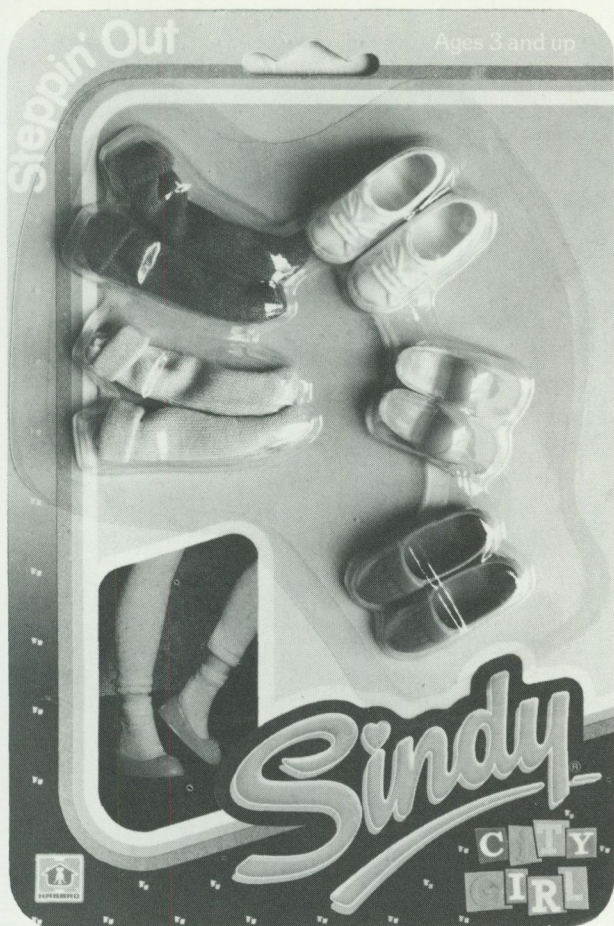
Den kända engelska klädde-signern Mary Quant lanserade en egen mannekängdocka vid namn Daisy. Året var 1973. Det finns många knep att nå sin publik, vad sägs om följande? När Daisy skulle presenteras på leksaksmäs-san i Harrogate hade Mary Quant låtit sy upp dockans klä-der i vuxenstorlek som visades på levande modeller. Enligt utsago "supersexiga" sådana och succén var given! Docka och kläder sål-de över förväntan, uppköparna var mycket hänförda. Samma idé lanserades sedan under några år på Brio lekoseum.

I Sverige har Daisy aldrig haft någon större framgång. Trots att hennes kläder görs av en mycket välkänd designer. Vissa klädes-plagg är till och med märkta med Mary Quants logotype i form av en blomma, till exempel skaften på ett par röda stövlar.

Modekarusell i förminskad storlek

Barbie- och Sindydockorna har från första början haft en stor, moderiktig garderob. Barbie hade exempelvis 43 olika kreatio-ner att välja mellan i katalog nr 1 1963. Därtill kom ett antal tea-terkostymer och diverse extra tillbehör som handväskor, skor och underkläder. För den som själv ville vara modeskapare fanns blytlås och pyttesmå tryck-knappar att tillgå. Även mönster till dräkter såldes.

Idag är utbudet än mer mode-inriktat. Sindys kollektion för

Förpackning innehållande skor och strumpor som matchar de övriga kläderna i kollektionen.

1987 innehåller bland annat en serie kallad "City Girl". Där finns tre färgställningar av respektive blus, kjol, långbyxa, jacka, sweatshirt med rak kjol, kort-kort kjol med tillhörande jacka m.m. — allt i kombinerbara färger.

Varje år ändras kollektionerna. Speciella designers ritar kläderna och de tillverkas i Fjärran

Östern. Barbies kläder görs bland annat i Hongkong eller på Filippinerna medan Sindys sys enbart i Kina. Sindydockans kollektion för 1987 är magnifik. Kläderna är av hög kvalitet för att vara masstillverkade dockkläder. Kavajerna har extra infodring på krage och slag samt framkanter för att de ska hålla styrseln. Fållarna är nätta, minimala tryckknappar av plast används. Inga hängande trådar eller trasiga sömmar finns här, vilket också försäljarna vill ståta med — här gäller hög kvalitet, inga slit- och slängvaror. Skor och stövlar, med eller utan hög klack, är helgjutna i färgad plast. Strumpor och pantalonger samt tröjor är tillverkade av en fin och mjuk trikåvara av bra kvalitet. Kombinationerna är oändliga. 39 olika plagg som sinsemellan går att kombinera. Dessutom finns 12 olika förpackningar som innehåller accessoarer av skilda slag: skor/stövlar, strumpor, kamera—solglasögon—resväska, kikare—kuvertväska—hatt etc. Underkläder av allra modernaste snitt som t.ex. en svart teddy med tillhörande svarta spetsstrumpor och svarta skor, är en av tre olika varianter, dessutom finns tre sovplagg. Bland festplaggen kan Sindy välja mellan fyra olika skapelser. Sportmodet är naturligtvis också representerat "Sex färgstarka sportutstyrselar för en aktiv dam". 1987 kunde man välja mellan totalt 86 olika förpackningar, som innehöll påklädda dockor eller separata plagg — de

senare alltid med tillhörande galge i förpackningen.

Kända designers

För att än mer höja standarden på dessa mannekängdockors garderober, har man låtit erkända klädskapare rita modeller. Den kände amerikanske modedesignern Oscar de la Renta har gjort kreaturer av klass för Barbie. Cindy har fått modeller ritade av Emanuelle, den engelska modekapare som gör Lady Dianas kläder.

Här handlar det om en modeindustri av stort format trots de minimala plaggen. Tygerna i Sindys kollektion designas speciellt för detta ändamål. Mönstren är små för att proportionellt passa till de små plaggen. Inför varje kollektion presenteras tyger och modeller i prototyper för uppköparna. Dessa får då komma med sina önskemål. För Sveriges del är det ibland svårt att nå igenom med önskemål om särskilda plaggmodeller, mönster eller färger som skulle sälja bra i vårt land. Den svenska marknadsandelen är liten jämfört med hela den övriga världen. Varje plaggmodell tillverkas i 100.000 ex. I augusti månad sker förhandsvisning av nästa års kollektion. Det är här som uppköparna kan komma in med eventuella synpunkter och diskutera med formgivarna. På den stora Nürnbergmässan i början av februari presenteras det färdiga materialet. Alla dockor och plagg skickas sedan ut till generalagenterna

som i sin tur tar emot återförsäljarna för slutliga beställningar. Tillverkningen sker sedan under vårmånaderna för att varorna skall kunna vara ute i butikerna i slutet av augusti.

För barbie-dockans del är förfarandet liknande. Kollektionen för följande år presenteras för alla generalagenter runt om i världen som då är på plats i New York. Där har de möjlighet att framföra sina synpunkter och att göra beställningar. För Sveriges del köps de kläder och kombinationer in som anses vara säljbara här. Ibland ingår kläderna i en serie om t.ex. fyra olika plagg, vilket innebär att hela den serien måste beställas trots att bara ett eller två plagg är efterfrågade här i landet.

Växlande utseende

Även själva dockorna designas om med jämna mellanrum. Barbie finns i ett tjugotal olika modeller inklusive pojkvännen Ken och lillasyster Skipper. Alla modeller säljs parallellt med varandra. Medellivslängden för en modell är ca två år, någon enstaka kan sälja under fyra år. Därefter designas modellen om, man ändrar make-up, frisyra etc. Det finns exempelvis en seglar-Barbie, en gymping-Barbie, Rockstar-Barbie och Tropical-Barbie för att nämna några. Nya modellbenämningar uppkommer och gamla försvinner. Det finns enkla Barbie-dockor och de som är mer påkostade.

Sindys utseende har varit mer

Constance från 1860-talet här tillsammans med delar ur den välutrustade garderoben.

konstant, endast ett par gånger har hon designats om. Senaste ändringen gjordes när hon gick över i ny ägo och samtidigt "växte till sig". Hon har emellertid hela tiden haft lika vuxna kläder som sin konkurrent. Det flickaktiga utseendet stämde dock inte längre med hennes garderob tyckte tillverkarna och ansiktet är nu mer en vuxen ung dams.

Klädmode i miniatyr

Att se på dockkläder från skilda epoker är som att se en modeparad i miniatyr. Visst speglar dockkläder sin tids mode vare sig

de är utsökta kopior eller enklare varianter. Snitt och form finns där alltid och många gånger också detaljer. Av det mer eleganta slaget är "hovkläningen" på bokens baksida. Den och två andra dräkter är enligt uppgift sydda i Paris av svensken Alfred Hjortsberg till hans dotters docka. Han var anställd hos den franska firman Chardon & Lagache, manufaktur och modeaffär på rue St Honoré. Firman var mycket på modet under 1850- och 60-talen. "Hovdräkten" av rosa sidenmoiré är garnerad med tyll, spetsar och band. Den är i

Koltmodet, som i olika varianter alltid funnits för barnen, har även varit lämpligt för dockorna bl.a. därför att det varit lätt att klä av och på. Tillklippt tillskärningsmönster kunde skickas efter för 35 öre från Allers. Ur Allers Mönster-Tidning nr 23 1919.

tre delar: kjol, liv och släp. Dessutom hör en hårklädsel med rosafärgade rosor till. Tillverkningen är av det mest perfekta slag med ett underarbete helt i klass med "riktiga" klänningar från den här tiden. De två övriga dräkterna, en balklänning av vit linong med sidenfoder och förgätmigejdekorer, samt en promenaddräkt av grått siden med blå garnering och tillhörande hatt och slängkappa är sömnadsmässigt av lika hög klass. En liten anmärkning: I promenaddräktens kjol finns t.o.m. en liten dold ficka! En detalj som tagits upp från det vuxna modet.

Eva Wippenstierna och Constance heter två välkända och omskrivna dockdamer i Nordiska museets samlingar. Den förstnämnda har en garderob från 1911. Dockans kläder tillverkades av klass 8 vid Afzelii skola i Stockholm för att tillsammans med dockan lottas ut på "De Gamlas Dag". Kläderna är helt rätta i snitt och form, bl.a. har Eva en dräkt av mörkblått ylletyg med tillhörande bisammuff och schal samt vidbrättad hatt. Smal silhuett i form av lång dräktjacka till den smala kjolen var vad modet föreskrev detta år. Dockan blev också väldigt uppmärksam på grund av sin utomordentligt välgjorda garderob och till och med omnämnd i Dagens Nyheter.

Constance är en femtio år äldre docka, närmare bestämt från 1860-talet, och har tillhört en rik köpmandotter i Stockholm. Även

Constance har en rikhaltig garderob. Den innehåller klänningar och kappor i tyger som är helt tidstypiska. Skor, parasoll, väskor samt hattar ingår också i hennes utstyrsel. Ty även hundra år innan barbiédockan uppträdde på marknaden var många dockdamer väl-försedda med accessoarer.

Dockan Julie, som är ännu ett halvt sekel äldre, har inte lika många accessoarer men desto fler klänningar! Hela tjugo stycken tillverkade mellan åren 1819 och 1839. Många klänningar har årtalet insytt i plagget. Varje modell är helt modemässigt och professionellt utförd. Dockan har tillhört två grosshandlardöttrar i Stockholm och kanske har den dessförinnan använts som mode-docka i en sömmerskas ateljé. Man kan anta detta eftersom kläderna tillverkats efter senaste snitt med en modell om året under en tjugooårsperiod. En lekdockas garderob är oftast gjord under en mycket kortare tid för att kanske fräschas upp om dockan ärvs av nästa generation.

I Nordiska museet finns också dockan Margareta från 1907. Även hon har begåvats med en utsökt garderob. Där finns bl.a. sex hattar som tillverkats i en riktig modebutik – Therese Öhrwalls modeaffär i Helsingborg. Hattarna är märkta med firmamärke och mycket tidstypiska. I garderoben ingår också ett par sjömansklänningar, en ljusblårandig och en röd-viträndig. Sjömansmodet var mycket populärt som finplagg för barn i slutet av

Buttericks Mönsteraffär på Drottninggatan 72 i Stockholm tillhörde dem som sålde tillskrivningsmönster till dockkläder och som annonserade om detta i sin journal tillsammans med teckningar på modellerna. Ur Buttericks Modeblad 1 nov 1907.

Här en koltklännig för barn, också den från Allers Mönster-Tidning från 1919. Jämför likheten med dockkollen. Ur Allers Mönster-Tidning nr 14 1919.

1800-talet till långt in på 1930-talet. I många mönsterjournaler fanns beskrivningar och mönsterbilagor till just matros- eller sjömansdräkter. Även dockorna fick sin beskärda del.

Modejournaler och mönstertidningar

var en inspirationskälla för dem som ville tillverka dockkläder. Modellerna kunde kopieras direkt från tidningens bifogade mönsterbilaga eller sys efter tillskrivningsmönster som skickades ut efter beställning. Novembernumren innehöll oftast dockkläder så att sömnaden kunde påbörjas i god tid före jul.

Kläderna var många gånger förminskade kopior av riktiga barn- och vuxenplagg och med utförliga sömnadsbeskrivningar. I vissa större journaler som Butte-

ricks Moden-Revue ägnades hela kapitel åt dockmode. I Sverige, som hade en blygsam roll i sammanhanget, tillhandahöll bl.a. Allers Mönstertidning och Freja dockklädsmönster vid sekelskiftet.

Men det är inte bara i de vuxnas tidningar som idéer till dockkläder funnits. I en liten bok som endast mäter 13×10 cm, "Modejournal för alla snälla dockor" från 1858, finns färglagda plancher som i text och bild talar om hur dockan bör klä sig varje månad. Råd om hur man bäst tillverkar ett mönster till dockklänningen ges också: "... är det mycket lätt att klippa sig ett mönster av papper genom att fästa lapp vid lapp med knappnålar på kroppen (som ju var av tyg vid den här tiden) och sedan lägga papperslapparna på tyget och

Sjömansmodet, som från sekelskiftet och fram till 1930-talet var den vanligaste finklädseln för barn, hade även utlöpare inom dockmodet. Här på bilden visar gungande dockor upp matroskläder från 1910. Ur *Der Bazar* nr 43 1910.

En idyllisk familjebild från seklets början. Dockorna är lika finklädda som sina "mammor".

skära till efter dem". I boken sägs också att det är vanligt i de stora modejournalerna att bifoga mönster men att det är alldeles överflödigt för dockorna. Detta mest på grund av att de är så oformliga i kroppen att man inte kan ta mått på dem, samt att de dessutom är så "innerligt tåliga... att man kan sy fast en lapp i sänder tills klänningen är färdig".

Svenska dockkläder

Som tidigare nämnts tillverkas idag även dockkläder industriellt, och där intar Haga-trikå i Norrköping den främsta platsen på svensk mark. I första hand tillverkar man dockkläder av trikå, men en del av produktionen används ibland även som riktiga babykläder till mycket små s.k. kувös barn. Dockkläderna görs i samma snitt och kvalitet som babykläder fast mindre. Plaggen

görs i storlekar från 30/35 upp till 60 centilong. Vanliga babystorlekar går från 50 centilong och uppåt. Helt naturligt följer också dockplaggen det mode som råder på babyklädesfronten. Modellerna, som är helt lika riktiga babykläder, ändras något ibland, men oftast är det ju när det gäller babykläder, mer praktiska än flärdfulla ideér som är utslagsgivande. Vad som framför allt följer modets växlingar är plaggens färg. Om rosa och turkos är säsongens modefärger så har också dockplaggen dessa färger.

Modets påverkan

I butikernas hyllor har kläder för den traditionella lekdockan fått ge vika för det stora utbudet av de just nu så populära tonårsdockorna eller modedockorna som de också kallas i reklambroschyrerna. Modedockor i ordets rätta bemärkelse är inte dessa dockor för de lanserar inte ett nytt mode utan tar efter det som redan finns. Och att modets makt är stor märks minsann i detta sammanhang. När Barbie kom i slutet av 1950-talet var hon tänkt för flickor omkring yngre tonåren, men idag leker de flesta småflickor i förskoleåldern med dem. Är det drömmen om vuxenvärlden som hägrar eller är det dockornas modekläder som lockar? Är det rentav vi vuxna som frestas av dessa små kreationer och på så sätt omedvetet styr barnens val?

